

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 40 (1926)

Artikel: Massner ed in truament de partida
Autor: [s.n.]
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-197945>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 16.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Sin quei han quater Salis bandunau il survetsch franzos, e lur regiment ei vegnius daus a May. Friedrich Anton, Rudolf, Hercules de Salis audan tier quella partida veneziana. La *partida franzosa* ei dapi 1706 senza menader. Adalbert Duitg de Latour e Gion Ludovic de Castelberg surveschan aunc fideivlamein, mo igl ambassadur franzos Graville lamenta: ei dat buca glied sil mund, che mida pli levamein gasacca, ch'ils Grischuns, ins astga paregliar els cul sgaret sin tetg, che va suentar l'aria*).

6. Massner ed in truament de partida.

Ils Franzos eran 1708 puspei vegni batti ad Oudenarde e 1709 a Malplaquet. Lur fitschentas mavan mal. La partida franzosa ellas Ligias fuva pia fetg humiliteivla, mo da l'otra vart tractava igl imperatur ussa ils Grischs empau pli supiervamein. Ils Grischs pretendevan adina puspei de midar il capitulat de 1639; quei era vegniu empermess ad els, mo mai tenuu. Surdequei era igl ambassadur Greuth savens pauc meins garmadis, che quei che Rost era staus. 1710 ha lu Massner, il menader della partida imperiala, instradau in grev combat. Massner haveva a Cuera ina banca ed ina fitschenta de spediziun, che figevan en quels temps gronds gudogns, e dasperas era el appaltatur dils dazis dellas treis Ligias. Gia duront l'uiara palatina (1688—1697) haveva el en connecziun cun sias treis fitschentas fundau ina quarta: ina de spionasch. Sco appaltatur dil dazi saveva el far quei stupent, el arveva las brevs de Milaun, che mavan tras la tiara e tradeva lu il cuntegn de quellas agl ambassadur franzos encunter bien pagament. Duront la nova uiara dapi 1700 haveva el lu giu da pertut sils confins, el Tirol e sillas vias de Milaun ses spiuns. Quei um ha 1702 dumandau dalla Frontscha la formaziun d'in regiment, e vegnend quei refusau, ha el bandunau la Frontscha ed ei daven-taus in bien commissari de conterbanda e survient austriac, ed en quei survetsch ha el continuau siu vegl mistregn. 1710 ha Massner arretau il duca Filipp de Vendôme, in cusrin dil retg de Frontscha, che mava tras la tiara e menau el ell' Austria sco perschunier.

Du Luc, igl ambassadur franzos a Solothurn, ha pretendiu, che las Ligias mettien Vendôme immediat en libertad, ed igl emissari

*) Dil temps de Napoleon igl I ha ei dau in «Dictionnaire des girouettes» (sgarets) v. d. de quels, che havevan lu midau gasacca. In tal havess cheu negin intent. Las relaziuns ein savens pli pussentas ch'il carstgaun.

franzos Merveilleux ha agitau en las Ligias cun forza encunter Greuth, gl'imperatur e Massner. El saveva sperar sin bien success, pertgei ei regeva quasi fomaz en las Ligias, ed en Surselva, surtut en Lumnezia plidava ins sut l'influenza dils vegls „Franzos“ gia il schaner 1710 d'ina revolta encunter ils „Imperials“, d'ina dertgira nauscha e ch'ins vegli serrar las vias allas armadas imperialas. Sur il delict de Massner han tenor usit dil temps era las vischnancas giu de decider. Surtut eran ils catolics en las Ligias generalmein encunter Massner. Sin quei ha la Frontscha puspei tarmess igl emissari Merveilleux a Sargans, per ch'el ocasioneschi ni practicheschi ina dertgira nauscha encunter Massner. Per quei intent dueva l'entira partida franzosa puspei vegnir rimnada e leventada encunter l'imperiala per ina ferma lutga politica. Da Sargans anora ha Merveilleux dirigiù ils emprems meins digl onn 1711 quell'acziun. El e ses partisans ellas Ligias han taccau ils adherents e parents de Massner: il caupresident Salis, capitani Walser, mistral Schorsch, cavalier Reidt. Auters „Imperials“ sco Melcher de Mont ed ils Clerics, han immediat priu partida per Massner, e surtut il marcau de Cuera ha susteniu quel. Colonel Buol, de Mont e vicari Schwarz han dumandau, ch'il congress grond (ils caus e treis deputai), lu radunau a Cuera, detti audienza a Massner, ed el ei compariu avon quel en lur cumpignia e protegiu da 30 bandits, menai dad in cert gerau Battaglia. Igl ambassadur d'Ingheltiara e Greuth han priu aviartamein sia partida, per impedir ina dertgira nauscha, che la contrapart preparava. Era igl uestg ha tras caputschiners practicaù en contradas catolicas per Massner. Sia entira partida era aschia mobilisada. Ina stermetusa activitad regeva, per lavar u per truar il „scroc imperial“. La partida franzosa sut igl emissari Merveilleux haveva en quei temps buca sedau meins breigia, per far ina fin a Massner. Ils umens, che vegnevan a Cuera tier il congress, eran cumprai. Igl assisten ni vicari dil Landrichter, Peter Riedi de Sursaissa, antruras in bien imperialist, era gia baul vegnius cumpraus da Merveilleux, senza che Massner senti ni sfidi dad el. Il Landrichter Luci Rudolf de Federspiel sez, schegie frar digl uestg e ferm imperialist, haveva era stendiu ora la manutta per ils luidors franzos, e mistral Gion Ludovic de Castelberg haveva gia 1706 ed era 1707 ed 1708 sco scarvon della Ligia grischa gudiu la bunamana franzosa, „per buns survetschs“, ed il present

scarvon della Ligia grischa, Blumenthal de Degien, stava puspei en fetg stretgas relaziuns cun igl ambassadur franzos e furneva ils resultats dellas votaziuns, rapports sur il stadi dellas fitschentas e haveva — bein recumandaus e regalaus da Du Luc — empermess agl emissari franzos Merveilleux, de far tut siu pusseivel, per survir als giavischs dalla Frontscha viers Massner. Semigliont surveva il scarvon della Ligia della Casa de Diu. Quels buns scarvons e tartogns ellas fitschentas sentevan pauc remiers de cunscienza e conservavan exteriuramein lur reputaziun, concludend ils cudischs de protocol culs bials plaids: laus Deo semper.

Tgei Massner haveva de spetgar avon in congress de quels umens, era de preveder. En medem temps eran perdetgas encunter Massner vegnidas cumpradas (Zellweger), e Merveilleux era occupaus ded acquistar il capo dils bandits de Massner, il gerau Battaglia. Mo in um muncava e siu secuntener fuva meins clars; quei era Capol de Flem. Muort la pintga honor ed ils „paucs daners“ della Frontscha e la disfatga en las campagnas haveva el bandunau Graville 1706 en gronda gretta e lu practicaeu empau per Veniescha (dec. 1706), ed ils „Franzos“ schevan, el stetti ussa cugl imperatur; mo las uolps battan buca via tier lur tauna, e Capol figeva en verdad la gatta morta, tochen siu mument era cheu. El era per l'entschatta digl onn 1711 ius a Turitg en fitschentas. Merveilleux spetgava vess sin siu retuorn ed era decidius e prompts de gudognar quei um per la gronda interpresa de partida e reconciliar el cun la Frontscha; „pertgei el era in um fetg adattau a survir nizeivlamein.“ Merveilleux e Capol ein vegni bein perina.

En medem temps era in emissari franzos Storrer cun daners sin via tras la Lumnezia e tras la Cadi, e mistral Gion Guglielm Schmid e Casut a Glion e lur pintga partida demussavan gronda premura per dar satisfacziun alla Frontscha e „giustia a Massner.“

Duront tut quell'edificontas preparaziuns per in act de giustia dil temps, era il di de s. Gieri 1711 arrivaus, e las elecziuns en vischnauncas e cumins duevan haver liuc. Il Landrichter stueva en quei grond process haver ina eminenta impurtonza e posiziun; pia ha igl ambassadur austriac Greuth operau „e luvrau il vert ed il sec“ per tschentar il bien adherent Melcher Jacumet alla testa della Ligia; mo gl'avat de Funs, che haveva la proposiziun quei onn, era ussa pauc stimulaus per la partida austriaca, surtut buca

per Massner. El ha proponiu sco empren Adalbert de Latour, Melchior Jacumet sco secund e mistral Pieder Cajacob sco tierz candidat. Adalbert de Latour ei vegnius elegius (c'est un homme fort pacifique), e Greuth, ch'era muort sia premura per Massner perfin duront il past el Hof a Trun quasi bandunaus da tut ils deputai della Ligia, ha stuiu sentir, tgei aversiun regeva en Surselva encunter siu partisan, per part naturalmein muort la buorsa franzosa.

Gia duront la sessiun a Trun han mistral Gion Ludovic de Castelberg, mistral Gion Ulrich de Rungs, Landrichter Adalbert de Latour, mistral Nicca, gerau Christian Caprez e scarvon Gion Hercules de Blumenthal purtau tgisa encunter Massner, ch'el hagi vuliu far dar perdetga in Gabriel Zendl de Sargans, che quels sura numnai signurs hagien tras Gallati retschiert daners franzos. A riguard Castelberg e Blumenthal silmeins era quei ver. Els han tuts ensemen declarau quei per infama menzegna e dumandau satisfaziun. Co Massner era aschi bein orientaus sur las connexziuns dils Sursilvans cun la Frontscha savein nus; el haveva ses spiuns e la corrispondenza mava era tras sia detta. Per sia gronda sventira dominava denton la partida franzosa.

Da mesa stad 1711 seseva *Capol* alla testa della *dertgira nauscha a Glion*. El, Albertini de Giadina ed auters deputai havevan declarau a Merveilleux: il retg de Frontscha vegni ad anflar cumpleina justia. Per il temps della sessiun della dertgira fuva Merveilleux viagiava da Sargans ad Ursèra, per da leu anora, nua che mo ina contrada de sia partida sparteva el dals derschaders, saver „operar per la buna justia“. A Glion haveva el ultra de quei aunc siu commissari Davatz de Cuera e barun de Travers, ed el stava dasperas aunc en tractativas cun ils capitans de Frontscha en Surselva per en cass de basegns eliminar l'entira partida austriaca tras la forza dellas armas. Las machinaziuns della dertgira ha Capol capiu de curclar cun sia malezia. Massner ei vegnius truaus alla mort, pil temps ina bein meritada sentenza; era la moda e maniera de dar justia ei in exempel dil temps. Massner era daditg sbrigaus ord la tiara, ed ei cuort suenter morts en consequenza d'in accident, curdaus tier ad el sin sia fugia.

Ils Franzos havevan arretau il feagl de Massner a Cuera sco repressalia, e las Ligias havevan concludiu de dumandar libers

quei giuven. Davos dies han il caupresident, il probst Salis, Capol ed auters „Franzos“ scret a Du Luc, el deigi mo buca ademplier quei giavisch*). El ei restaus en perschunia tochen 1717.

7. Il tierm s. Gieri 1714.

La partida franzosa, che haveva aschia terrau il menader dils „Imperials“ u „Austriacs“, ha ussa buca ditg gudiu ils fretgs de quella victoria, e per *Capol* ei quei stau la davosa gada, ch'el ha triumfau alla testa della Ligia grischa. Dapi la curdada de Sgier haveva el manischau suenter gust en la Ligia grischa, ussa sepreparava in dils ses, de sia atgna partida, de far ina fin a sia predominanza, per iu sez cumandar las fiastas en ina semiglionta maniera. Quei um era *Gion Ludovic de Castelberg a Mustér*. Naturalmein han liungs e grevs combats giu liuc, e quels han menau tier *ina nova formaziun dellas partidas en Surselva*. La veglia partida franzosa ei sedividida. Quei svilup cun tuts rizraz accompignonts, ha entschiet immediat suenter la dertgira nauscha sur Massner. En quella eran Capol e Castelberg aunc sesì ensemen, per far il sgarscheivel truament sur igl adversari politic. Cuort sissu entscheiva il combat denter els sez.

Ella Svizzer fuva l'uiara dil Toggenburg rutt'ora, e ton ils catolics sco ils protestants dils cantuns svizzers speravan sin igl agid de lur confessiun el Grischun. La pluralitad ellas treis Ligias haveva concludiu, ded ira en agid als protestants, ed en la Ligia grischa era la situaziun fetg critica. Ei sepreparava ina uiara burgheisa denter las confessiuns. Capol, che temeva la fin de sia ferma posiziun alla testa de tuts protestants e plirs cumins catolics (Lumnezia, la Cadi ed Uors), luvrava per la neutralitad, ed en quei senn ei la decisiun en la Ligia sura era curdada. Mo gl'uestg de Federspiel cun siu nevs e „Hofmeister“ Gion de Vincenz e Gion Ludovic de Castelberg a Mustér e gl'avat de Funs giavischavan de s'unir culs Uranes e menar la Surselva catolica ell'uiara. *Landrichter Adalbert de Turre* era adina staus in um de pasch; siu nevs *Caspar Deodat*, il feagl dil Landrichter Caspar, mava las medemas vias, ed omisdus sustenevan perquei il pertratg de neutralitad e mavan en quella ed en outras damondas cun *Capol*. Quella posiziun ha spartiu ils Latours da Castelberg e da Vincenz, ed era dagl avat. Naturalmein han era aspiraziuns

*) Brevs de Merveileux da 1709—1712.